

Agnieszka A. Niekrewicz

Akademia im. Jakuba z Paradyża
w Gorzowie Wielkopolskim

MIĘDZY GLORYFIKACJĄ A SZYDERSTWEM. ROLA ODWOŁAŃ HISTORYCZNYCH W MEMACH INTERNETOWYCH

Większość memów internetowych ma charakter ludyczny – ich funkcją jest dostarczanie rozrywki, wywoływanie rozbawienia lub przynajmniej zaciekawienia, które ma skłonić do skopiowania i przesłania dalej, czyli – mówiąc językiem memetyki – uruchomienia procesu zarażania kolejnych ludzkich umysłów. Często wykorzystywanym mechanizmem komizmu jest rekontekstualizacja i modyfikacja różnorodnych wzorców stylistycznych, łączenie motywów pochodzących z kręgu kultury wysokiej i masowej oraz innych niepasujących do siebie elementów, swobodne operowanie aluzjami i cytatami, mieszanie języka literackiego z polszczyzną potoczną. Postaci i zdarzenia historyczne są traktowane podobnie jak współczesne – zestawiane ze sobą w sposób przypadkowy, nieumotywowany rzeczywistymi związkami, i opatrywane przynajmniej na pozór przygodnymi podpisami. Zestawienia tego rodzaju pozwalają na uruchamianie swobodnych gier wizualno-werbalnych, obciążanie wypowiedzi wieloma kontekstami, zaskakiwanie odbiorców, ale także ich prowokowanie oraz dezorientowanie poprzez deprecjację uznanych wartości, negowanie zasług wybitnych postaci historycznych i mieszanie faktów z fikcją.

Celem artykułu jest omówienie sposobów przedstawiania w memach internetowych zdarzeń i bohaterów historycznych, w tym wartościowania zawartego w języku, obrazie oraz tekście wypowiedzi memetycznych. Przedmiot analizy stanowi 1000 internetowych memów polskojęzycznych, opublikowanych – najczęściej wielokrotnie – przez takie portale internetowe i serwisy społecznościowe, jak „Blasty”, „Chamsko”, „Fabryka Memów”, „Demotywatory”, „Penera”, „Ryjbuk”, „Memy”, „Jeja”, „Kwejk”, „Paczaizm”, „Sztuczne Fiołki”. Zebrany materiał zostanie uporządkowany według charakterystycznych, powtarzalnych sposobów wykorzystywania w memach odwołań

historycznych. Omówienie każdego ze sposobów zostanie poszerzone o wskazanie środków służących wartościowaniu przeszłości.

Z perspektywy językoznawczej wartościowanie polega na stwierdzeniu, że coś jest dobre lub złe pod jakimś względem¹ lub też na skali wartości znajduje się w określonym punkcie między dobrym a złym². Sądy o wartościach mogą opierać się na uzasadnieniach racjonalnych i wolitywnych, mogą też wzbudzać przeżycia emocjonalne oraz zmieniać się w zależności od grupy społecznej czy zawodowej³. W memach internetowych zdecydowanie przeważa wartościowanie negatywne – zwykle jednak pozbawione racjonalnych argumentów, a zdarza się, że jakiegokolwiek uzasadnienia, oparte na kryteriach w pełni subiektywnych. Memetyczna krytyka jest dosadna, choć nie zawsze jednoznaczna, może naruszać tabu i dobre obyczaje, ale nie musi posługiwać się weryfikowalnymi dowodami ani odwoływać się do jasnego systemu wartości.

Kontrast w memach historycznych – od deprecjacji do uprzedmiotowienia

Źródłem żartów w memach o tematyce historycznej jest charakterystyczny dla parodii mechanizm wykorzystania kontrastu między podniosłością a trywialnością. Podniosłość najczęściej pozostaje zapisana w wykorzystanym obrazie malarskim – odwołującym się do narodowej przeszłości, na ogół niepoddanym modyfikacji, sprzeczność zaś zostaje wprowadzona przez część werbalną memu, nawiązującą do zwyczajnych, codziennych doświadczeń współczesnego człowieka oraz odznaczającą się wyrazistymi cechami stylu potocznego. Postaciom przedstawionym na obrazach przypisuje się wypowiedzi niezgodne z historią, o odmiennej od rzeczywistej intencji i formie niedostosowanej do kontekstu tworzonych przez element graficzny. W wyniku tego zabiegu narodowi bohaterowie utrwaleni na najbardziej znanych płótnach malarskich zostają odarci z heroizmu poprzez umieszczenie w sytuacji charakterystycznej dla życia codziennego, nierzadko typowego dla współczesności. Ze względu na okolicznościowy charakter memów wypowiedzi przypisane bohaterom dotyczą przede wszystkim problemów aktualnych dla dzisiejszego odbiorcy, np. pogody, świąt, zakupów, egzaminów, kuchni, zdarzeń politycznych, premier telewizyjnych i kinowych, tematów poruszanych w mediach. Rekontekstualizacja dzieła malarskiego, a dodatkowo nasycenie wypowiedzi kolokwializmami i wulgaryzmami, może prowadzić do deprecjacji przedstawionych na obrazie postaci historycznych, choć

¹ E. Laskowska, *Wartościowanie w języku potocznym*, Bydgoszcz 1993, s. 26.

² J. Puzynina, *Słowo – wartość – kultura*, Lublin 1997, s. 93.

³ S. Grabias, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin 2001, s. 177-197.

niewykluczony jest inny odbiór memów tego typu, skoncentrowany na nowym znaczeniu wypowiedzi, a nie na kontekstach historycznych.

Oto kilka przykładów memetycznych rekontekstualizacji. Marszałek Sejmu Wielkiego Stanisław Małachowski ukazany na obrazie Jana Matejki *Konstytucja 3 maja 1791 roku*, wyrażający triumf XVIII-wiecznych reformatorów państwa, w memach przyjmuje bardziej prozaiczne role: m.in. studenta świętującego sesję, pracownika nauki cieszącego się z publikacji w punktowanym czasopiśmie, doradcy kulinarnego czy polityka ceniącego takie wartości, jak sława i pieniądze. W jednym z memów Stanisław Małachowski rozpoczyna wypowiedź od apostrofy harmonizującej z treścią obrazu: *Ukochani w Bogu i Ojczyźnie rodacy!*⁴, ale kończy słowami pozbawionymi związku z tematem dzieła Matejki: *Przynoszę wam oto przepis na sałatkę jarzynową [w innym wariacie – zupę szczawiową] z jajkiem.*

Obrazy Jana Matejki bardzo często są poddawane modyfikacjom poprzez uzupełnienia werbalne typu komiksowego. Tradycyjny odbiór dzieł Matejki jako patetycznych ilustracji ważnych zdarzeń z dziejów Polski, wykorzystywanych standardowo w tej funkcji w podręcznikach historii, sprzyja memetycznej tendencji do ściągania z piedestału dzieł kultury, traktowania ich wbrew szkolnej tradycji, a zatem do zrywania z patosem oraz nadawaniem twórcom roli narodowych wieszczów. Memetyczne odreagowywanie szkolnych doświadczeń odbioru przywodzi na myśl karnawał z jego odwróceniem porządku, odrzuceniem dotychczasowych zasad, zastąpieniem powagi zabawą, posuwaniem się do bluźnierstw czy eksponowaniem seksualności⁵.

Na przetworzonych obrazach Jana Matejki (*Rejtan – upadek Polski*) nie pozostaje nic z patriotyzmu i niezłomności Tadeusza Rejtana – z narodowego bohatera zmienionego w żalostnego pijaczka i bawidamka, który np. rozpina koszulę, by znaleźć ochłodę (*Kurwa! Jak gorąco*), próbuje w ten sposób wzbudzić zainteresowanie kobiety (*Patrz na mój tors!*) lub jest tak pijany, że nie zwraca uwagi na strój ani nie ma siły wstać (*Więcej nie piję*).

Postać Rejtana jest traktowana przedmiotowo, na ogół deprecjonowana, ale można także wskazać rekontekstualizacje podporządkowane konkretnym celom, np. porównaniu do jego protestu działań współczesnych polityków, a nawet takie, w których intencją autora jest działanie dla dobra publicznego. Taką właśnie prospołeczną rolę otrzymał Rejtan w internetowej kampanii nawołującej do bojkotu wyrobów polskiej firmy odzieżowej LPP. Protest wywołała decyzja właścicieli o przeniesieniu marek towarowych do zależnych spółek na Cyprze i w Zjednoczonych Emiratach Arabskich,

⁴ Zachowuję oryginalną pisownię stosowaną przez autorów poszczególnych memów.

⁵ Zob. M. Bachtin, *Twórczość Franciszka Rabelais'go a kultura ludowa średniowiecza i renesansu*, tłum. A. i A. Goreniewie, Kraków 1975, s. 62-69.

aby w ten sposób obniżyć podatki płacone w Polsce⁶. W komentarzach internauci podkreślali, że współczesny patriota ma obowiązek reagować w takich sytuacjach. W licznych memach nawiązujących do decyzji przedsiębiorstwa wykorzystywali obraz *Reytan – upadek Polski*, podpisując go tak, by poseł protestujący przeciwko rozbiorowi państwa stał się przeciwnikiem współczesnego maksymalizowania zysków kosztem społeczeństwa (np. *LPP całkowicie legalnie zamiast płacić podatki w kraju, będzie płacić w Emiratach!* Reytan: *A ja całkowicie legalnie ich bojkotuję*. [Komentarze z boku] *Koszulkę Reserved wyrzucił do śmieci. I adidasy z Croppa*). W tym przypadku rekontekstualizacja postaci służy wyrażeniu nowych treści, choć jej żartobliwy, typowy dla memów charakter skłonił niektórych odbiorców do sformułowania zarzutów obrazy uczuć patriotycznych i deprecjacji narodowego bohatera. Skuteczność oddziaływania memów tego rodzaju jest jednak niewątpliwa, co potwierdza m.in. reakcja prawników firmy LPP, którzy już po kilku dniach, pod pretekstem łamania praw autorskich do znaków towarowych spółki, wezwali Facebook do usunięcia strony kampanii. W rezultacie dzisiaj większość memów nawołujących do bojkotu firmy jest w sieci niedostępna.

Wyrazista deprecjacja poprzez zestawienia wizerunku z wypowiedzią nasyconą wulgaryzmami, kolokwializmami i leksyką slangową (czasami dodatkowo w formach augmentatywnych) dotyczy wielu znanych postaci historycznych, a zwłaszcza polskich władców i przywódców narodowych. Rymowanki zamieszczone na tle ich portretów oraz fotografii, utrzymane w rytmie charakterystycznym dla rapu, oparte są na typowym dla memów koncepcie demaskacji, która nie musi być oczywiście prawdziwa, ale ma obnażyć cechy i zachowania inne od zawartych w oficjalnym przekazie. Postaci historyczne są zatem traktowane podobnie jak współcześni politycy⁷ – informacja o rzeczywistych dokonaniach jest łączona z sugestiami mającymi zmienić ich pozytywny wizerunek, najczęściej dotyczącymi prymatu uciech doczesnych nad wartościami duchowymi, np. *Wódka dziwki. No i blanty. Chodźmy walczyć o Inflanty!* (portret Zygmunta III Wazy); *browar szlugi i dziewice rozkminiłem se tablice* (fotografia Dmitrija Mendelejewa); *Uczty, chrzest, podbite ziemie i Dobrawy chędożenie* (Mieszko I); *Jointy, blanty i Rycheza. Zawszy zacna ta impreza* (Mieszko II Lambert); *Lepkie wąsy browar z dzbanu. Butle wody, zamach stanu* (Józef Piłsudski).

Niektóre z modyfikacji dają początek seriom memetycznym, czyli grupom memów, w których stała część graficzna jest opatrywana odmiennymi, ale zgodnymi z przyjętą

⁶ Zob. B. Chyż, I. Sudak, *LPP przenosi znaki towarowe na Cypr. Klienci wzywają do bojkotu*, „Gazeta Wyborcza” 5 stycznia 2014 [on-line], http://wyborcza.pl/1,75248,15225303,LPP_przenosi_znaki_towarowe_na_Cypr__a_klienci_na.html#ixzz30JsgG4xz [dostęp: 30.04.2014].

⁷ O memetycznych wizerunkach polityków zob. A. Niekrewicz, *Środki językowo-obrazowe służące etykietowaniu polityków w memach internetowych*, „Poznańskie Studia Polonistyczne” 2016, t. 23 (43), s. 55-66.

konwencją podpisami. Można przyjąć, że postać historyczna, której przypisuje się wypowiedzi naszpikowane wulgaryzmami i ujemnie nacechowanymi kolokwializmami, jest w ten sposób deprecjonowana, ale nie zawsze to zderzenie patosu i potoczności ma właśnie taki cel. Z pewnością jednak historia staje się tu narzędziem służącym przekazywaniu dowolnych treści i wyrażaniu różnorodnych emocji. Piotr Skarga, kaznodzieja uwieczniony w natchnieniu na obrazie Jana Matejki, został bohaterem serii memetycznej *A idź pan...*, której celem jest sformułowanie krytycznej wobec rzeczywistości wypowiedzi, np. *A idź pan w ch..j z naszą reprezentacją; A idź pan do cholery! Z takim rządem!; A idź Pan z tym śniegiem.*

Wizerunek ks. Skargi jest więc właściwie jedynie tłem do komentowania zjawisk i zdarzeń. Dla wielu odbiorców postać z obrazu Matejki to po prostu memetyczny bohater kojarzony z frazą *A idź pan z...* [wulgaryzm] z [czymś], a nie sławny autor *Kazań sejmowych* wieszczący upadek Rzeczypospolitej. Za formę deprecjacji można zatem uznać nie tyle przypisywanie wybitnej postaci historycznej prymitywnych wypowiedzi, ile przede wszystkim pozbawienie jej tożsamości, a tym samym uprzedmiotowienie, potraktowanie jako elementu dekoracyjnego tła.

Historia a internetowy chaos informacyjny

Modyfikacje tego rodzaju nieuchronnie prowadzą do zniekształcania obrazu przeszłości. Memetyczny sposób przedstawiania historii – podobnie jak aktualnych zdarzeń – jest odległy od dbałości o zgodność z faktami i obiektywizm, wpisuje się w typowo internetowy chaos informacyjny, wynikający z kształtowania debaty publicznej według wzorców kultury masowej, takich jak pogoń za sensacją, subiektywizacja narracji, posługiwanie się stereotypami, kreowanie czarno-białego obrazu świata itp. Dążenie do popularyzacji wypowiedzi (mówiąc językiem memetycznym – do nadania jej jak największej „zaraźliwości”) skutkuje uproszczaniem i spłycaniem problemów, zadawaniem banalnych pytań i udzielaniem łatwych odpowiedzi oraz zmniejszaniem roli języka specjalistycznego na rzecz potocznej narracji.

Memy swobodnie traktujące fakty i przyczyniające się do powiększenia „informacyjnego smogu”⁸ paradoksalnie można uznać także za ilustrację poczucia zagubienia internauty, wynikającego z dostępności „na jedno kliknięcie” niemal nieskończonej liczby tekstów i obrazów, których nie sposób samodzielnie ocenić ani zhierarchizować. Jednocześnie nie można wykluczyć ludycznego charakteru memetycznej gry faktami pełniącej funkcję werbalno-intertekstualnego żartu lub intelektualnego rebusu, którego rozwiązanie wymaga wiedzy encyklopedycznej (choć w gruncie rzeczy raczej dość

⁸ Termin zaproponowany przez D. Schenka, *Data Smog*, New York 1997.

podstawowej), o przydatności tak często kwestionowanej w czasach powszechnego dostępu do sieci. W memach tego typu częstym zabiegiem jest mylenie i mieszanie nazwisk, tytułów oraz dokonań postaci historycznych, np. *Józef Poniatowski. Stworzył elektryczność, a ty znasz go tylko z tego, że wprowadził śniadania poniedziałkowe* (komentarz na tle portretu Józefa Piłsudskiego); *Józef Stalin. To on rozgromił Krzyżaków pod Grunwaldem, a ty i tak znasz go tylko dlatego, że wynalazł toster* (fotografia Adolfa Hitlera); *Stanisław Ponikowski wygrał bitwę z bolszewikami pod Monte Kasyno, zprowadził ziemniaki do Polski, powiesił krzyż w Sejmie, ale Ty i tak pamiętasz tylko to, że zgwałcił kambodżańską pokojówkę...* (portret Stanisława Augusta); *To Mieszko I, dla którego dziedzictwo Jana Pawła II było symbolem i źródłem zwycięstwa Jana III Sobieskiego pod Wiedniem* (fotografia Antoniego Macierewicza).

Warto zwrócić uwagę na to, że w łączeniu różnych elementów nie ma żadnych granic. Zbrodniarz może stać się bohaterem narodowym lub anonimową postacią poza jakimkolwiek kontekstem historycznym, a człowiek żyjący przed wiekami – może zostać ukazany jako aktor współczesnej sceny politycznej.

Na tym tle nieznaczącymi modyfikacjami wydają się memy, w których sens przedstawionej sceny pozostaje niezmienny, ale postaci historycznej przypisuje się wypowiedź zawierającą elementy leksykalne lub frazeologiczne charakterystyczne dla najnowszej polszczyzny, np. komunikacji internetowej: *Nie żyw do mnie hejta* (wypowiedź króla Troi umieszczona na obrazie Aleksandra Iwanowa *Priam prosi Achillesa o zwrot ciała Hektora*); *YOLO* (internetowy akronim od ang. *You Only Live Once* oznaczającego ‘Żyje się tylko raz’, włożony w usta skazanego na śmierć Sokratesa ukazanego na obrazie Jacques’a Louis Davida).

Anachroniczne zestawienia elementów werbalnych i wizualnych należących do różnych okresów historycznych mogą być przykładem gier intertekstualno-werbalnych wolnych od funkcjonalności, świadczących o swobodnym traktowaniu prawdy historycznej, np. *Nie uwierzycie! Hitler właśnie polubił mój status* (wypowiedź przypisana nazistowskiemu żołnierzowi); *A po bitwie chodziliśmy na kebaby* (wypowiedź przypisana królowi Janowi III Sobieskiemu), lub też służyć zilustrowaniu ewolucji wartości i postaw, np. *Liberte, egalite, fraternite! A dostanę ajfona? I fajne adidasy? – A mówiłem, nie bierzcie ze sobą Polaków* (pytania o symbole współczesnego konsumpcjonizmu włożono w usta rewolucjonistów przedstawionych na obrazie *Wolność wiodąca lud na barykady* Eugène’a Delacroix).

Historia jako narzędzie oceny współczesności

Zaangażowanie autorów memów we współczesną politykę oraz w medialne dyskusje i spory przyczynia się do instrumentalnego traktowania przeszłości – jako środka pozwalającego na komentowanie współczesności. Przykładem może być silnie nacechowana emocjonalnie seria memów z Janem III Sobieskim, będąca reakcją na obecność we współczesnym dyskursie publicznym wątku zagrożenia Europy imigracją. Siedemnastowieczny władca Polski otrzymuje w memach rolę nieustraszonego obrońcy kultury chrześcijańskiej i bezpieczeństwa kontynentu, jest kreowany na wzór męstwa i zdecydowania, których brakuje współczesnym Europejczykom. Gloryfikacji nie zaciera nacechowana emocjonalnie leksyka slangowa wplataną do przypisywanej mu wypowiedzi lub komentarza umieszczanego na tle portretu króla – służy ona bowiem kreowaniu wizerunku silnego, nieustępliwego wodza, np. *Za moich czasów też prowadziliśmy dialog z islamem. Nazywaliśmy to „wpierdol”*; *Moja ojczyzna była potęgą, a teraz ciapaci mi kraj najeżdżają; Rzygać mi się chce... ..gdy patrzę kogo zapraszacie do ojczyzny*. Stosunek do Jana III Sobieskiego uwydatniają liczne w sieci demotywatory o charakterze patriotycznych deklaracji lub apeli, np. *Uratował Europę przed Islamizacją. Nie pozwólmy tego zmarnować; Odsiecz Wiedeńska – pamiętajmy; Jesteśmy dumni z bycia Polakami. Mija dokładnie 330 lat. Wtedy to Polski król Jan III Sobieski rozgromił Imperium Osmańskie pod Wiedniem [...]; A teraz podziękuj królowi. Który 12 września 1683 r. zatrzymał Turków pod Wiedniem i pozwolił ci w wolne wieczory popijać wódkę zamiast czytać Koran*.

Memy z „serii wiedeńskiej” ilustrują typowe dla memów zjawisko wybiórczego traktowania dokonań postaci historycznych. Jan III Sobieski jest dla internautów wyłącznie symbolem zwycięstwa nad muzułmanami, toteż odwołania do jego czynów mają służyć przede wszystkim wyrażeniu negatywnego stosunku do wyznawców islamu i poparcia dla polityki antyimigracyjnej. Gloryfikacja władcy wynikająca z instrumentalnego traktowania historii w istocie jest więc pozorna, nie wyklucza możliwości żartobliwego, karykaturalnego ukazywania tej postaci, np. w jednym z lolkotów jako Jana III Koterskiego, lub poprzez gry werbalne oparte na polisemii łączenia współczesnej sławy Sobieskiego ze znajomością nazwy trunku (*Kiedy pytają mnie o ulubionego przy wódce bez namysłu podaję Sobieskiego* – Aleksander Kwaśniewski; *Jan III Sobieski. Nie, dziękuję* – wódki nie piję szablon „Ignorancka gimnazjalistka”).

Wydarzenia historyczne mogą się również stać narzędziem oceny działań i postaw współczesnych polityków. Megalomania przypisywana Jarosławowi Kaczyńskiemu jest odzwierciedlana w serii memów opartych na powtarzalnym koncepcie przeniesienia przywódcy PiS w przeszłość, by zilustrować jego udział w najważniejszych zdarzeniach dziejowych – nie tylko tych prawdopodobnych ze względu na bliskość czasową i polityczną, ale nawet tych najbardziej odległych. Jarosław Kaczyński otrzymuje rolę ponadczasowego męża opatrznościowego, praojca narodu – m.in. uczestnika chrztu Polski, rycerza spod Grunwaldu, oświeceniowego reformatora, powstańca, uczestnika konferencji jałtańskiej czy przywódcy sierpniowych strajków. Na ogół komentarzowi słownemu sytuującemu daną scenę w czasie towarzyszy zmodyfikowany obraz. W części memów budowana jest sprzeczność między niepoddanym zmianom obrazem a podpisem mającym wprowadzić odbiorcę w błąd, np. *Czerwiec 1979. Pierwsza pielgrzymka Jarosława Kaczyńskiego do Polski* (zdjęcie Jana Pawła II); *Jarosław Kaczyński z konstytucją 3 maja niesiony przez Krzysztofa Czabańskiego i Andrzeja Dudę* (obraz Matejki *Konstytucja 3 maja 1791 roku*). W ten sposób memy stają się ilustracją mechanizmów politycznej propagandy, w której ignoruje się nawet to, co dobrze widoczne i niebudzące wątpliwości.

Ten sam koncept ahistorycznej wszechobecności jest wykorzystywany w serii memów przedstawiających Lecha Wałęsę. Tu jednak wypowiedzi mające potwierdzać wpływ na losy świata nie stanowią pozornie neutralnych komunikatów, ale są wkładane w usta samego bohatera, co można uznać za sposób naśladowania stylu jego internetowych wpisów na temat własnych dokonań. Stylizacja na idiolekt Lecha Wałęsy uwidacznia się także na płaszczyźnie leksykalnej oraz graficznej – zapis jest celowo zniekształcany, by odzwierciedlić specyficzną wymowę, np. *Stali jak cielęta, to ja im powiedziałem. Czechu na południe, ty Rusek na wschód. Ja zostaję; I ja mu mówię. Janek, a może byśmy **obronili** Wiedeń przed **Turkami**?; I wtedy ja mu mówię Co się będziesz Zygmus tak telepał między Krakowem a Sztokholmem? Przenieś se **stołyce** do Warszawy.*

W memach polskojęzycznych popularnym zabiegiem deprecjonującym współczesnych polityków jest porównanie ich z Adolfem Hitlerem lub przedstawienie w mundurach nazistowskich, choć warto zaznaczyć, że sam wódz III Rzeszy jest prezentowany częściej poza kontekstem historycznym, jako zwykły człowiek, a nie zbrodniarz odpowiedzialny za zagładę milionów. W roli hitlerowców szczególnie często przedstawia się Donalda Tuska, Jarosława Kaczyńskiego, Janusza Korwin-Mikkego i Angelę Merkel. Cechy lub poglądy stanowiące podstawę porównania nie są zwykle zbyt wyraźnie akcentowane, co wynika z dominacji w memach subiektywnej krytyki niepopartej argumentami.

Wartościowanie przeszłości

Ocena zdarzeń historycznych w memach internetowych ma charakter prezentystyczny, jest podporządkowana dążeniu do wyrażenia aktualnych poglądów i nastrojów politycznych, co zwykle prowadzi do instrumentalnego traktowania historii. Twórcy memów rzadko przywołują zdarzenia i postaci z przeszłości bez kontekstu współczesnego. W memach polskojęzycznych najczęściej wartościowane wydarzenia historyczne – nieodnoszone do sytuacji współczesnej, choć oczywiście poddawane ocenie przez pryzmat wiedzy o ich następstwach – to: II wojna światowa, powstanie warszawskie oraz największe polskie zwycięstwa (np. pod Grunwaldem, Chocimiem, Wiedniem).

Typowym dla stylistyki memetycznej zabiegiem jest kontrast – w tym przypadku między oczekiwaniami, planami a rzeczywistymi skutkami zdarzeń. Stosowana jest także charakterystyczna dla znacznej części memów demaskacja (nie zawsze prawdziwa) intencji, postaw i cech. Wypowiedzi przypisywane bohaterom formułowane są w ten sposób, by sprawiały wrażenie nieoficjalnych, usłyszanych przez przypadkowego świadka, a więc ujawniających prawdziwe myśli i zamiary. By tę nieoficjalność zilustrować, internauci posługują się kolokwializmami i wulgaryzmami, np. *Chłopaki ale się **najebałem**. Może **rozjebmy** pół Warszawy i przegramy jakieś powstanie, co? Środkami wzmacniającymi negatywną ocenę są słowa opisowo-wartościujące typu *zdrajca, zbrodnia, śmierć, zniszczenie, zagłada*, którym przeciwstawiane są leksemy o nacechowaniu pozytywnym, np. *Powstanie Warszawskie. Mamy większe powody do **dumy** niż **zniszczenie** stolicy i **śmierć** tysięcy **rodaków***.*

Powszechnie stosowanym środkiem wyrazu jest także ironia, której skuteczność wynika z łatwości trafnego dekodowania ukierunkowanego przez część graficzną, zapis wyrazów wartościujących pozytywnie w cudzysłowie oraz znajomość memetycznego schematu, np. *Dziś mija 75 rocznica przystąpienia Wielkiej Brytanii i Francji do II wojny światowej. Serdecznie dziękujemy naszym „**bohaterom**” za udzielenie Polsce wsparcia (gest „fuck you”); Niemcy **ochraniają** Żydów **wyrażających zaniepokojenie rosnącą falą antysemityzmu wśród Polaków** (fotografia hitlerowskich żołnierzy na polskich ulicach).*

Wśród stosunkowo rzadkich memów o wymowie pozytywnej przeważają wezwania do pamięci o bohaterskiej przeszłości. Użycie pierwszej osoby liczby mnogiej służy budowaniu poczucia wspólnoty nadawcy i odbiorców, np. *Powstanie warszawskie. 72. rocznica Powstania Warszawskiego. Oddali życie, **abyśmy** dziś byli wolni (znak Polski walczącej); Już niedługo 14 lutego, wszyscy **wiemy** co za tym idzie. Rocznicę powstania Armii Krajowej!; **Pamiętajmy** o historii bo opowiedzą ją na nowo niemieckie*

seriale; Powstanie Warszawskie. „*Nasze serca znów przepęlnia duma, że dzięki wam ten kraj nie umarł*”⁹.

W memach tej grupy pojawiają się odwołania do takich wartości, jak wspólnota, naród, honor, wolność, życie, sława, duma i pamięć. Dobierana jest leksyka o wyrażeniu pozytywnych konotacjach, np. *bohater, dom, rodzina, sukces, zwycięstwo, niepokonany, wybitny, wielki, męski*. Znaczna część memów tego typu podporządkowana jest celom dydaktycznym – ich autorzy często podkreślają konieczność uzupełniania w ten sposób edukacji szkolnej, która według nich niewystarczająco koncentruje się na narodowej historii (np. *Żołnierze Wyklęci. Ale na historii o wiele ważniejsza jest powtórka o egipcie i rzymie*). Widoczne jest tu dążenie do wykreowania obrazu Polski jako kraju o historii będącej pasmem heroicznych czynów i klęsk wynikających wyłącznie ze zdrady lub zerwania międzynarodowych umów.

Podsumowanie

Odwołania historyczne – podobnie jak literackie, filozoficzne czy popkulturowe – są istotnym elementem gier intertekstualnych podejmowanych w memach internetowych, choć ocena i komentowanie zdarzeń historycznych nie są celem nadrzędnym. Wydaje się nawet, że znacznie częściej postaci i wątki historyczne są przywoływane po to, by wyrazić sąd o teraźniejszości lub stworzyć atrakcyjne tło dla dowolnych refleksji. Nie wyklucza to oczywiście wartościowania wydarzeń z przeszłości, wynikającego z silnego nacechowania emotywnego wypowiedzi memetycznych, co z kolei wpływa na charakter wartościowania – łączącego ocenę z wyrażaniem emocji. Wartościowanie odbywa się zarówno na płaszczyźnie werbalnej, jak i wizualnej. Wykorzystywane są leksykalne, słowotwórcze, stylistyczne, fleksyjne i graficzne sposoby wyrażania wartości, a także techniki oparte na tropach i figurach tekstowych, np. ironii, hiperboli, porównaniu, metaforze, symbolu czy kontraście.

Swobodny wybór spośród różnorodnych elementów – zarówno językowych, jak i kulturowych – charakterystyczny dla komunikacji ponowoczesnej, sprawia, że przeszłość w memach jest traktowana subiektywnie, bez poszanowania dla faktów i uznanych wartości. W rezultacie przekreślone zostają tradycyjne oceny postaci i zdarzeń historycznych – zbrodniarze i bohaterowie zamieniają się rolami oraz odbywają swobodną podróż w czasie i przestrzeni. Chaos informacyjny łączy się z kryzysem aksjologicznym – wydaje się, że nie ma wartości, których autorzy memów nie ośmieliliby się zakwestionować, co wynika w dużej mierze z typowej dla tego gatunku przewagi

⁹ W memie wykorzystano fragment piosenki *Głośniej od bomb* rapera Karola „Pjusa” Nowakowskiego.

negatywnej ekspresji. Nierzadko zdarzenia i postaci z przeszłości są traktowane instrumentalnie: przywoływane jako ilustracja opinii dotyczących współczesności, sposób na sprowokowanie odbiorcy lub uruchomienie gry intertekstualnej.

Język memów stanowi swoistą mieszaninę stylów i gatunków, które niewątpliwie tworzą charakterystyczne dla ponowoczesności „szarady znaczeń”¹⁰, ale trudno oprzeć się wrażeniu, że ich nadrzędnym celem jest sama gra – zabawa pozbawiona dodatkowych intencji i pragmatycznych funkcji. Często trudno więc o jednoznaczną odpowiedź na pytanie, czy wypowiedź memetyczna służy aprecjacji czy deprecjacji danego zdarzenia czy postaci, prowokacji lub jedynie intertekstualnej zabawie pozbawionej funkcji służebnych. Niejednoznaczność intencji łączy się ściśle ze zróżnicowaniem recepcji memów historycznych – szyderstwo i gloryfikacja mogą zatem być dostrzegane w obrębie jednej wypowiedzi zależnie od kompetencji i poglądów odbiorcy.

Bibliografia

Źródła materiału

- „Blasty”, <https://www.blasty.pl/>.
- „Chamsko”, <https://www.chamsko.pl/>.
- „Demotywatory”, <https://demotywatory.pl/>.
- „Fabryka Memów”, <https://fabrykamemow/>.
- „Jeja”, <https://www.jeja.pl/>.
- „Kwejk”, <https://kwejk.pl/>.
- „Memy”, <http://memy.pl/>.
- „Paczaizm”, <https://paczaizm.pl/>.
- „Penera”, <https://www.penera.pl/>.
- „Ryjbuk”, <https://www.facebook.com/ryjbuk/>.
- „Sztuczne Fiolki”, <https://www.facebook.com/SztuczneFiolki/>.

Bachtin M., *Twórczość Franciszka Rabelais’go a kultura ludowa średniowiecza i renesansu*, tłum. A. i A. Goreniewie, Kraków 1975.

Chyż B., Sudak I., *LPP przenosi znaki towarowe na Cypr. Klienci wzywają do bojkotu*, „Gazeta Wyborcza” 5 stycznia 2014 [on-line], http://wyborcza.pl/1,75248,15225303,LPP_przenosi_znaki_towarowe_na_Cypr__a_klienci_na.html#ixzz30JsgG4xz [dostęp: 30.04.2014].

Grabias S., *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin 2001.

Laskowska E., *Wartościowanie w języku potocznym*, Bydgoszcz 1993.

Łuc I. i Bortliczek M., *Język uwikłany w ponowoczesność*, Katowice 2011.

Niekrewicz A., *Środki językowo-obrazowe służące etykietowaniu polityków w memach internetowych*, „Poznańskie Studia Polonistyczne” 2016, t. 23 (43).

¹⁰ Określenie I. Łuc i M. Bortliczek, *Język uwikłany w ponowoczesność*, Katowice 2011, s. 13.

Puzynina J., *Słowo – wartość – kultura*, Lublin 1997.

Schenka D., *Data Smog*, New York 1997.

Między gloryfikacją a szyderstwem. Rola odwołań historycznych w memach internetowych

Streszczenie: Celem artykułu jest omówienie sposobów przedstawiania w memach internetowych zdarzeń i bohaterów historycznych, w tym wartościowania zawartego w języku, obrazie oraz tekście wypowiedzi memetycznych. Przedmiotem analizy jest 1000 internetowych memów polskojęzycznych, opublikowanych – najczęściej wielokrotnie – w najpopularniejszych portalach sieciowych. Zebrany materiał został uporządkowany według charakterystycznych, powtarzalnych sposobów wykorzystywania w memach wątków historycznych. Omówienie każdego ze sposobów zostało poszerzone o wskazanie środków służących wartościowaniu przeszłości: leksykalnych, słowotwórczych, stylistycznych, fleksyjnych i graficznych, a także technik opartych na tropach i figurach tekstowych, takich jak ironia, hiperbola, porównanie, metafora, symbol czy kontrast.

Słowa kluczowe: mem internetowy, historia, wartościowanie, deprecjacja, gry intertekstualne

Between glorification and mockery. The role of references to history in Internet memes

Summary: The aim of the article is to discuss the manner of presenting historical events and figures in memes, as well as evaluation which is present in the language, image and text of memetic utterances. The subject of the analysis is 1000 Polish-language memes which were published – usually multiple times – on the most popular websites. The material was organised in terms of characteristic, repetitive manners of applying historical elements in memes. Moreover, the devices were indicated which serve the purpose of assessing the past: lexical, word-formative, stylistic, inflectional and graphic ones, as well as the techniques based on tropes and textual figures such as irony, hyperbole, simile, metaphor, symbol or contrast.

Keywords: internet meme, history, language evaluation, depreciation, intertextual games